

บทที่ ๔

ความสัมพันธ์และคุณค่าของพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดา ของชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาถึงประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งได้อธิบายถึงประโยชน์จากความสัมพันธ์ เช่น ผลดีจากการเชื่อเรื่องเทวดา เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของเทวดา ความสัมพันธ์ที่ไม่ควรระหว่างมนุษย์กับเทวดาและเข้าใจในหลักความสัมพันธ์เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ยังได้ศึกษาคุณค่าของพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพนพิสัยจังหวัดหนองคายโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ ประโยชน์ที่ได้รับจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาของชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

ประโยชน์ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดา เมื่อมนุษย์มีความสัมพันธ์กันในหลายๆด้าน ก็ย่อมที่จะมีผลดีและผลเสีย เข้าใจในบทบาทของเหล่าเทวดา ว่าสิ่งไหนควรหรือไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเทวดาเพื่อเป็นการสืบทอดอายุของพระพุทธศาสนาต่อไป ดังรายละเอียดดังนี้

๔.๑.๑ ผลดีจากการเชื่อเรื่องเทวดา

ข้อควรพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องเทวดา ว่าโดยส่วนใหญ่ก็เพราะคนมักเข้าไปเกี่ยวข้องกับเทวดาเพื่อผลในทางปฏิบัติ คือหวังพึ่งและขออำนาจลดบันดาลต่างๆ เช่นเดียวกับที่หวังและขอจากอิทธิฤทธิ์ และเทวดาก็เป็นผู้มีฤทธิ์ เฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่เกี่ยวกับคุณและโทษ จึงนำมาใช้กับเรื่องเทวดาได้ด้วย ว่าโดยภาวะพื้นฐาน เทวดาทุกประเภทตลอดจนถึงพรหมที่สูงที่สุด ล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย และส่วนใหญ่ก็เป็นปุถุชนยังมีกิเลสคล้ายมนุษย์ แม้ว่าจะมีเทพที่เป็นอริยบุคคลบ้าง ส่วนมากก็เป็นอริยะมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังเป็นมนุษย์ แม้ว่าเมื่อเปรียบเทียบโดยเฉลี่ยตามลำดับฐานะ เทวดาจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่าแต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกันจนพุดรวมๆ ไปได้ว่า เป็นระดับสุดดีด้วยกัน

ในแง่ความได้เปรียบเสียเปรียบ บางอย่างเทวดาดีกว่า แต่บางอย่างมนุษย์ก็ดีกว่า เช่นท่านเปรียบเทียบระหว่างมนุษย์ชาวชมพูทวีปกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่า เทพชั้นดาวดึงส์เหนือกว่ามนุษย์๓ อย่างคือ มีอายุทิพย์ ผิวพรรณทิพย์ และความสุขทิพย์ แต่มนุษย์ชาวชมพูทวีปก็เหนือกว่าเทวดาชั้น

ดาวดิงส์ ๓ ด้าน คือกล่าวหาญกว่า มีสติดีกว่า และมีการประพุดิพรหมจรรย์ (หมายถึงการปฏิบัติตาม อริยมรรค)^๑

ตามปกติพวกมนุษย์จะถือว่าเทวดาสูงกว่าพวกตนและพากันอยากไปเกิดในสวรรค์ แต่สำหรับพวกเทวดา เขาถือกันว่า การเกิดเป็นมนุษย์เป็นสุดดีของพวกเขา ดังพุทธพจน์ยืนยันว่า "ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นมนุษย์นี้แล นับว่าเป็นการไปสุดดีของเทพทั้งหลาย "เมื่อเทวดาองค์ใดองค์หนึ่งจะจุติ เพื่อนเทพชาวสวรรค์จะพากันอวยพรว่า ให้ไปสุดดีคือไปเกิดในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย เพราะโลกมนุษย์เป็นถิ่นที่มีโอกาสเลือกประกอบกุศลธรรมทำความดีงามต่างๆ และประพุดิปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่^๒ (ความชั่วหรืออกุศลธรรมต่างๆ ก็เลือกหาได้เต็มที่เช่นเดียวกัน) การเกิดเป็นเทวดาที่มีอายุยืนยาว ท่านถือว่าเป็นการเสียหรือพลาดโอกาสอย่างหนึ่งในการที่จะได้ประพุดิพรหมจรรย์^๓ (ปฏิบัติตาม อริยมรรค) เรียกอย่างสามัญว่าเป็นโชคไม่ดี พวกชาวสวรรค์มีแต่ความสุข ชวนให้เกิดความประมาทมัวเมา สติไม่มั่น ส่วนโลกมนุษย์มีสุขบ้างทุกข์บ้างเคล้าระคน มีประสบการณ์หลากหลายเป็นบทเรียนได้มาก เมื่อรู้จักกำหนดก็ทำให้ได้เรียนรู้ ช่วยให้สติเจริญว่องไวทางานได้ดี^๔ เกื้อกูลแก่การฝึกตนและการที่จะก้าวหน้าในอารยธรรม

เมื่อพิจารณาในแง่ระดับแห่งคุณธรรมให้ละเอียดลงไปอีกจะเห็นว่า มนุษย์มีมัน้อยอยู่กลางระหว่างเทวภูมิหรือสวรรค์กับอบายภูมิมีนรกเป็นต้น พวกอบายเช่นนรกนั้น เป็นแดนของคนบาปด้อยคุณธรรม แม้ชาวอบายบางส่วนจะจัดได้ว่าเป็นคนดี แต่ก็ตกไปอยู่ในนั้น เพราะความชั่วบางอย่างให้ผลถ่วงดึงลงไป ส่วนสวรรค์ก็เป็นแดนของคนดีค่อนข้างมีคุณธรรม แม้ว่าชาวสวรรค์บางส่วนจะเป็นคนชั่วแต่ก็ได้ขึ้นไปอยู่ในแดนนั้น เพราะมีความดีบางอย่างที่ประทุแรงช่วยผลักดันหรือฉุดขึ้นไป ส่วนโลกมนุษย์ที่อยู่ระหว่างกลาง ก็เป็นประจวบเหมาะทางที่ผ่านหมุนเวียนกันไปมาทั้งของชาวสวรรค์และชาวอบาย เป็นแหล่งที่สัตว์โลกทุกพวกทุกชนิดมาหาทานาหารกรรม เป็นที่คนชั่วมาสร้างตัวให้เป็นคนดีเตรียมไปสวรรค์หรือคนดีมาสมตัวให้เป็นคนชั่วเตรียมไปนรก ตลอดจนเป็นที่ผู้รู้จะมาสะสางตัวให้เป็นคนอิสระ เลิกทานาหารกรรม เปลี่ยนเป็นผู้หว่านธรรม ลอยพ้นเหนือการเดินทางหมุนเวียนต่อไป

พวกอบายมีหลายชั้น ชั้นเดียวกันก็มีบาปกรรมใกล้เคียงกัน พวกเทพก็มีหลายชั้นขอละเอียดยิ่งกว่าอบาย มีคุณธรรมพื้นฐานประณีตลดหลั่นกันไปตามลำดับ ชั้นเดียวกันก็มีคุณธรรมใกล้เคียงกัน ส่วนโลกมนุษย์แดนเดียวนั้น เป็นที่รวมของบาปกรรมและคุณธรรมทุกอย่างทุกระดับ มีคนชั่วซึ่งมีบาปกรรมหยาบหนาเหมือนดังชาวนรกชั้นต่ำสุด และมีคนดีซึ่งมีคุณธรรมประณีตเท่าๆกับพรหมผู้สูงสุด ตลอดจนท่านผู้พ้นแล้วจากภพภูมิทั้งหลายซึ่งแม้แต่เหล่าเทพमारพรหมก็เคารพบูชาภาวะเช่นนั้นนับได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของโลกมนุษย์ที่เป็นวิสัยกว้างสุดแห่งบาปอกุศลและคุณธรรม เพราะเป็นที่ทำทานาหารกรรม และเป็นที่หว่านธรรม

ผู้วิจัยจึงเห็นว่าข้อเปรียบเทียบระหว่างมนุษย์กับเทวดาได้ว่า เมื่อเทียบโดยคุณธรรมและความสามารถทั่วไปแล้วทั้งมนุษย์และเทวดาต่างก็มีได้เท่าเทียมหรือใกล้เคียงกัน เป็นระดับเดียวกันแต่

^๑ อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๒๕/๔๐๙.

^๒ พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๖๑-๒/๒๘๙-๒๙๐.

^๓ อัง.อญฐก. (ไทย) ๒๓/๑๑๙/๒๒๙.

^๔ อัง.อ. (ไทย (ไทย)) ๓/๓๔๕.

^๕ อบายภูมิ มี ๔ คือ นรก ตีรจณาน เปรต และอสุรกาย, พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๗๓/๓๐๑

มนุษย์มีวิสัยแห่งการสร้างเสริมปรับปรุงมากกว่า ข้อแตกต่างสำคัญจึงอยู่ที่โอกาส กล่าวคือมนุษย์มีโอกาสมากกว่าในการที่จะพัฒนาคุณธรรมและความสามารถของตน ถ้ามองในแง่แข่งขัน(ทางธรรมไม่สนับสนุนให้มอง) ก็ว่า ตามปกติธรรมดาถ้าอยู่กันเฉยๆ เทวดาทั่วไปสูงกว่า ดีกว่าเก่งกว่ามนุษย์แต่ถ้ามนุษย์ปรับปรุงตัวเมื่อไร ก็จะขึ้นไปเทียมเท่าหรือแม้แต่สูงกว่า ดีกว่า เก่งกว่าเทวดา^๖

๔.๑.๒ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของเทวดาที่ต้องเกี่ยวกับปาฏิหาริย์

เมื่อเราอยู่ในสังคมนี้ ก็ย่อมได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับเทวดาบ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์บ้าง บางครั้งเราก็ระแวงว่า สิ่งเหล่านั้นมีจริงหรือไม่จริง ถ้ามีจะทำอย่างไรเป็นต้น ฟังมันใจตนและเลิกกังวล ฟุ้งซ่านอย่างนั้นเสีย แล้วดำเนินวิธีปฏิบัติที่ไม่ผิดทุกกรณีซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติสำเร็จได้ทีไรในใจนี้เอง คือสำหรับเทวดาเราพึงมีท่าทีแห่งเมตตา ทาใจให้อ่อนโยนต่อสรรพสัตว์ ตั้งจิตปรารถนาดีหวังให้สัตว์ทั้งหลายรวมทั้งเทวดาด้วยที่เป็นเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงต่างอยู่เป็นสุข เคารพความดีของกันและกันและกันในสังคมนี้ เราคงต้องพบกับคนทั้งสองประเภทคือ ผู้ที่ฝึกฝนหมั่นหวังพึ่งเทวดาและผู้ที่ไม่เชื่อถือมีจิตกระด้างซึ่งเคียดแหยียดหยามทั้งต่อเทวดาและผู้นับถือเทวดา ต่างวิวาทขัดแย้งกันเรามีโอกาส ก็พึงชักจูงคนทั้งสองพวกนั้นให้มาอยู่ ณ จุดกลางที่พอดี คือความมีจิตเมตตาอ่อนโยนต่อเทวดาและต่อกันและกันพร้อมนั้นในด้านกิจหน้าที่ของตน เราพึงกระทำด้วยความเพียรพยายามเต็มความสามารถไปตามเหตุผล ถ้ายังห่วงการช่วยเหลือของเทพเจ้าก็พึงวางจิตว่า ถ้าความดีของเราเพียงพอและเทพเจ้าที่ดั่งามมีน้ำใจสุจริตมีอยู่ ก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของเทพเจ้าเหล่านั้นท่านจะพิจารณาตัดสินใจเอง ส่วนตัวเรานั้นจะตั้งจิตมั่น เพียรพยายามทำกิจของตนไปจนสุดกำลังสติปัญญาความสามารถและจะฝึกฝนตนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปในทางปัญญาและคุณธรรมจนข้ามพ้นเข้าสู่พัฒนาการขั้นที่สาม ซึ่งเป็นอิสระและสมควรเป็นที่เคารพบูชาของเทวดาได้ (มิใช่หมายความว่าจะให้ตั้งใจประพฤติดีเพื่อให้เทวดาเคารพบูชา หรือให้กระด้างกระเดื่องต่อเทวดาซึ่งจะกลายเป็นมานะอหังการไป แต่หมายความว่า เราทำตามความดีของเราไปตามเหตุผลของเรา เป็นเรื่องของเทวดาเขาเคารพเอง เพราะเทวดานั้นมีความดีที่ดีจะเคารพความดีของคนดี)

ส่วนเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์และสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ก็พึงปฏิบัติอย่างเดียวกันเปลี่ยนแต่เพียงท่าทีแห่งเมตตามาเป็นท่าทีแห่งความมีพลังจิต สร้างฤทธิ์และมงคลให้เกิดมีเป็นของตนเอง ฤทธิ์ที่ควรสร้างได้ตั้งแต่เบื้องต้นก็คือความเพียรพยายามบากบั่นเข้มแข็ง พร้อมทั้งความหนักแน่นในเหตุผลซึ่งเป็นแรงบันดาลความสำเร็จแห่งกิจหน้าที่ มงคลก็คือคุณธรรมและความสามารถต่างๆ ที่ได้ปลูกฝังสร้างขึ้นอันเสริมส่งและค้ำคูณไปสู่ความสุขความเจริญและความเกษมสวัสดิ์^๗

ทางด้านพระภิกษุผู้สัมพันธ์กับประชาชนในฐานะผู้นำทางจิตใจ เมื่อจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้พึงเตรียมใจระมัดระวังถือเหมือนดังเข้าพญายักษ์โดยไม่ประมาท สำหรับผู้เก่งกาจทางอนุสาสนี

^๖ อ.อ.อุทฺทก. (ไทย) ๒๓/๑๖๑/๓๑๔ มีพุทธพจน์ว่า ต่อเมื่อพระพุทธเจ้าทรงมีอิทธิเทพญาณที่สละนครบ ๘ ปริวัฏฐ (รอบทั้ง ๘ ด้านคือ ๑. จำโอกาสได้ ๒. เห็นรูปทั้งหลาย ๓. สนทนากันได้กับเทวดาเหล่านั้น ๔. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นมาจากเทพนิกายไหน ๕. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นจิตจากที่นี้ไปเกิดที่นั่นด้วยวิบากของกรรมใด ๖. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นมีอาหารอย่างไร เสวยสุข ทุกข์อย่างไร ๗. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นมีอายุยืนยาวเท่าใด ๘. รู้ว่าพระองค์เคยอยู่ร่วมกับเทวดาเหล่านั้นหรือไม่) จึงจะทรงปัญญานี้ได้ว่าทรงบรรลุแล้วซึ่งอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ,

^๗ ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๕/๓

ก็ไม่สู้กระไร อาจอาศัยความเชี่ยวชาญในเชิงสอน นาชาวบ้านก้าวสู่พัฒนาการขั้นสูงๆ ได้โดยรวดเร็ว แต่ก็มีข้อควรระวังอยู่บ้าง เพราะบางท่านสามารถใช้อุทธานิทำให้คนเล็กเชื่อถือสิ่งที่เขาเคยยึดถืออยู่เดิมได้ แต่หยุดแค่นั้นหรือไม่อาจชี้แนะให้เขาเกิดปัญญามองเห็นทางถูกต้องที่จะเดินต่อไป ทำให้ชาวบ้านมีอาการอย่างที่ว่า ศรัทธาก็มืด ปัญญาก็ไม่มี ตกอยู่ในภาวะเคืองคว้าง เป็นอันตรายทั้งแก่ชีวิตของเขาเองและแก่สังคม

ส่วนท่านที่ไม่ถนัดในเชิงสอนเช่นนั้น และจะเข้าไปใช้สิ่งที่เขายึดอยู่เป็นจุดเริ่มต้น มีข้อที่จะต้องตระหนักมันไว้ในใจหลายอย่าง^๔ สำหรับอธิปัททินาหารีย เป็นอันตัดไปได้ เพราะมีพุทธบัญญัติห้ามไว้แล้วว่าไม่ให้พระสงฆ์แสดงแก่ชาวบ้าน คงเหลืออยู่แต่มงคลหรือสิ่งที่ทำให้เกิดมงคลเบื้องต้นที่สุดจะต้องกำหนดแน่วแน่เป็นเครื่องป้องกันตัวไว้ก่อนว่า จะต้องไม่ใช่สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือเลี้ยงชีวิตแสวงหาลาภ ซึ่งเป็นมิฉฐาชีพ และเป็นความบกพร่องเสียหายในด้านศีลต่อจากนั้น มีข้อเตือนสำนึกในทางปฏิบัติโดยตรงคือ ต้องระลึกไว้เสมอว่า ข้อที่ ๑ การที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นก็เพื่อช่วยประชาชนให้เป็นอิสระจากสิ่งเหล่านั้น เช่น เกี่ยวข้องกับฤทธิ์เพื่อช่วยให้เขาเป็นอิสระจากฤทธิ์ และเพื่อความเป็นอิสระตามข้อที่หนึ่งนี้ ข้อที่ ๒ จึงตามมาว่าเมื่อเริ่มจุดตั้งต้น ณ ที่ใด จะต้องพาเขาเดินหน้าจากจุดนั้นเรื่อยไป จนกว่าจะถึงจุดหมายคือความเป็นอิสระ จะถอยหลังไปจากจุดนั้นอีกไม่ได้ และตามนัยของข้อที่สองนี้ จะปรากฏผลในทางปฏิบัติว่าความฝักใฝ่หมกมุ่นในสิ่งเหล่านี้จะต้องลดลง หรืออย่างน้อยไม่เพิ่มมากขึ้น หรือกำหนดออกไปอีกเป็นท่าทีของการปฏิบัติได้ว่าจะไม่ส่งเสริมความฝักใฝ่หมกมุ่นในสิ่งเหล่านี้ให้แพร่หลายขยายตัว จะมีแต่การควบคุมให้อยู่ในขอบเขตและการทำให้ลดน้อยลง คือเปลี่ยนขั้นพัฒนาการเข้าสู่ขั้นที่ ๒ ให้หมด นอกจากนี้ ควรพยายามเน้นให้ปฏิบัติตามพุทธาณุญาตที่ว่าทำต่อเมื่อเขาขอ ซึ่งจะเป็นการกระชับขอบเขตให้รัดตัวเข้ามาอีก ข้อที่ ๓ ซึ่งไม่อาจลืมได้คือ ต้องให้อนุสาสนีชนิดนำออกเสนอในเมื่อได้โอกาส เพื่อทั้งเร่งรัดและกำชับให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย

ทางด้านประชาชนที่กำลังพัฒนาข้ามจากขั้นที่ ๑ สู่ขั้นที่ ๒ การผ่อนปรนหรือโอนอ่อนผ่อนตามจะมีได้อย่างมากที่สุด ก็เพียงเท่าที่อยู่ในขอบเขตซึ่ง

๑. ไม่เป็นการอ้อนวอนหวังพึ่งอำนาจบันดาลจากภายนอก (หลักพึ่งตน และความเป็นอิสระ)

๒. ไม่เป็นเหตุให้หมกมุ่นหลงใหล หรือจะมัววิโรไม่ลงมือทำ (หลักทำการด้วยความเพียรตามเหตุผล)

จากความผ่อนปรนนี้ ความสัมพันธ์และวิธีปฏิบัติเท่าที่พอจะเป็นไปได้ จึงมีดังนี้

ก. เกี่ยวข้องกับอธิปัททินาหารีย ตลอดถึงสิ่งมงคลได้ โดยพยายามทำสิ่งเหล่านั้นในความหมายใหม่ที่สามารถทำได้ด้วยตนเอง เช่น ธรรมฤทธิ์ อริยฤทธิ์ และมงคลที่เกิดจากการประพฤติธรรมเป็นต้น แต่ก็ยอมผ่อนลงไปอีกอย่างมากที่สุด จนถึงยอมให้เกี่ยวข้องกับมงคลตามแบบของชาวบ้านได้เฉพาะในแง่ที่เป็นเครื่องเสริมกำลังใจ (เสริมในทางที่ดีงาม ไม่ใช่สิ่งหมกมุ่นที่จะทำการชั่วร้าย)

^๔ สภาพปัญหาอย่างหนึ่งในปัจจุบันก็คือ พระที่เก่งทางอุทธานิก็มักไม่เอื้อเพื่อเอ็นดูแก่พระพวกอื่นที่ยังอาศัยสิ่งจุลล่อ ฝ่ายพระพวกอื่นนั้นก็มักไม่ใส่ใจในอุทธานินิพนธ์ออกบ้างเสียเลย หรือไม่ก็มัวเพลินหมกมุ่นอยู่ที่เดิมอย่างเดียวไม่ยอมเดินหน้า (พวกที่เห็นแก่ลาภ ไม่ต้องพูดถึง) เมื่อเป็นเช่นนั้น จุดบรรจบประสานจึงไม่มีทำให้ชาวบ้านสับสนหรือถึงกับแตกสามัคคีดูถูกหยามเหยียดและชิงเคียดต่อกัน

และเสริมความเพียรพยายามให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยย่ำว่าจะต้องไม่เป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยวหรือลดทอนความเพียรพยายามทำการตามเหตุผลเป็นอันขาด

ข. สัมพันธ์กับเทพเจ้าทั้งหลาย โดยวิธีอยู่ร่วมกัน (เกือบ= ต่างคนต่างอยู่) ด้วยเมตตาเกื้อกูลกันด้วยไมตรี ผ่อนลงไปอย่างมากที่สุดจนถึงยอมรับการทำเทวดาพลี^๙ (ของถวายแก่เทวดาหรือแผ่ส่วนบุญอุทิศแก่เทวดา) ในความหมายว่าเป็นการเอื้อเพื่อเกื้อกูลหรืออุปการะแก่เทวดา(ไม่ใช่บนบาน อ้อนวอนหรือขอให้โปรดปราน)

ยิ่งผ่อนปรนให้มาก ก็ยิ่งจำเป็นจะต้องย่ำข้อเตือนสำนึกไว้ให้หนักแน่น ไม่จำเพาะชาวบ้านจะต้องคอยเตือนตนเองเท่านั้นแม้พระสงฆ์ก็ควรช่วยเตือนชาวบ้านบ่อยๆ เพราะชาวบ้านมีโอกาสใกล้ชิดสภาพแวดล้อมทางธรรมน้อย และมีกิจของฆราวาสุ่นวายคอยชักให้แซ่เขื่อนได้ง่ายข้อเตือนสำนึกที่ว่านั่นก็คือจะต้องรู้ตัวอยู่เสมอว่า ตนยังอยู่ระหว่างกำลังพัฒนา ขณะนี้อยู่ที่ขั้นนี้ต้องระลึกไว้ว่าแม้ว่าขณะนี้ยังยุ่งเกี่ยวกับเทวดา ยังยุ่งเกี่ยวกับมงคลแต่ก็หวังอยู่เสมอว่าจะก้าวไปสู่ขั้นแห่งความเป็นอิสระสักวันหนึ่งถ้าพูดอย่างรวบรัดก็คือ จะต้องสำนึกอยู่เสมอว่า "เราจะต้องเดินหน้าไม่ใช่อย่าอยู่กับที่" คำว่า "เดินหน้า" มีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับการในอริยธรรมขั้นต้น เพราะหมิ่นเหม่ที่จะตกลงไปจากความเป็นสมาชิกในชุมชนชาวพุทธ ถอยหลังกลับไปอยู่ในชุมชนก่อนอารยะได้ง่ายเหลือเกิน เพราะในขั้นต้นสุดนี้

สิ่งที่ใช้ร่วมในพุทธศาสนากับในศาสนาเดิมยังมีมาก และสิ่งนั้นบางทีก็เป็นสิ่งเดียวกันแท้ๆ เช่นมงคลและพลี เป็นต้น ต่างแต่ทำที่แห่งความเข้าใจสำหรับขึ้นา และจากัดขอบเขตของการปฏิบัติ ถ้าเกิดเหตุเพียงแค่ว่าเผลอลืมทำที่ของการวางจิตใจนี้เสียเท่านั้นพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติก็อาจพลิกกลับเป็นตรงข้ามได้ทันที คือหล่นจากสมาชิกภาพในชุมชนพุทธ ถอยกลับไปอยู่นอกชุมชนอารยะ (น่ากลัวว่าจะได้เป็นกันมาเสียอย่างนี้หลายครั้งแล้ว) ดังนั้น คำว่า "เดินหน้า" จึงเป็นข้อเตือนสำนึกสำคัญที่จะต้องมาด้วยกันเสมอกับความสำนึกในทำที่ที่เป็นขอบเขตของการปฏิบัติเมื่อใดเดินทางก้าวหน้าถึงขั้นที่ ๓ เมื่อนั้นจึงจะปลอดภัยแท้ เพราะได้เข้าอยู่ในชุมชนอารยะเป็นโสดาบันขึ้นไป ไม่มีการถอยหลังหรือลั้งเลใดๆ อีก มีแต่จะเดินหน้าอย่างเดียว เพราะเข้าใจความหมายของพระรัตนตรัย มั่นใจในความ เป็นไปตามเหตุผลจนมีศรัทธาที่ไม่หวั่นไหว ไม่ต้องอ้างอิงปัจจัยภายนอก ไม่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวฤทธิ์ใดๆ และไม่มีกิเลสรุนแรงพอที่จะให้ทาความชั่วร้ายหรือให้เกิดปัญหาใหญ่ๆ เป็นปมในใจที่จะต้องระบายน กับทั้งรู้จักความสุขอันประณีตซึ่งเกิดจากความสุขสงบผ่องใสภายในแล้ว จึงมีความเข้มแข็งมั่นคงในจริยธรรมอย่างแท้จริง ภาวะที่มีคุณธรรมมีความสุข และเป็นอิสระ ซึ่งอิทธิพลภายนอกไม่อาจมาครอบงำชักจูงได้เพียงเท่านั้น เป็นความประเสริฐเพียงพอที่เทพเจ้าเหล่าเทวดาจะบูชาบไหว และพอที่จะให้ชีวิตของผู้นั้นเป็นอุดมมงคลคือมงคลอันสูงสุดอยู่แล้วในตัวมนุษย์เป็นยอดแห่งสัตว์ที่ฝึกได้ เรียกอย่างสมัยใหม่ว่า มีศักยภาพสูง สามารถฝึกได้ทั้งทางกาย ทางจิต และทางปัญญาให้วิเศษ ทำอะไรๆ ได้ประณีตวิจิตรพิสดารแสนอัศจรรย์ อย่างแทบไม่น่าเป็นไปได้

การมัวเพลินหวังผลจากภพธนูภาพและเทวานุภาพดลบันดาล ก็คือการตกอยู่ในความประมาท ละเลยปล่อยให้ศักยภาพของตนสูญเสียเปล่า และจะไม่รู้จักเติบโตในอริยมรรคส่วนผู้ใด

^๙ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๘๙

ไม่ประมาณไม่รื้อร่ แรงฝึกฝนตนไม่หยุดยั้ง ผู้นั้นแหละจะได้ทั้งอิทธิฤทธิ์และเทวฤทธิ์ และจะบรรลุสิ่งเลิศล้ำที่ทั้งฤทธาภาพและเทวานุภาพไม่อาจอำนวยให้ได้

๔.๑.๓ ความสัมพันธ์ที่ไม่ควร ระหว่างมนุษย์กับเทวดา

เมื่อทราบฐานะของเทวดาแล้ว พึงทราบความสัมพันธ์ที่ควรและไม่ควรระหว่างเทวดากับมนุษย์ต่อไป ในลัทธิศาสนาที่มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล เขาเชื่อว่ามิเทวดาใหญ่น้อยมากมาย และมีเทพสูงสุดเป็นผู้สร้างโลกและบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งมนุษย์ไม่มีทางจะเจริญเลิศล้ำกว่าเทพนั้นได้ มนุษย์จึงสร้างความสัมพันธ์กับเทพด้วยวิธีอ้อนวอนขอความช่วยเหลือด้วยวิธีการต่างๆ เช่น สวดสรรเสริญ ยกย่อง สดุดี บวงสรวง สังเวช บูชายัญ เป็นการปรนเปรอเอาอกเอาใจ หรือไม่ก็ใช้วิธีเรียกร้องความสนใจ บิบบังคับให้เห็นใจเชิงเร้าให้เกิดความร้อใจจนเทพทนนิ่งอยู่ไม่ได้ต้องหันมาดูแลหาทางแก้ไขหรือสนองความต้องการให้ ทั้งนี้ โดยใช้วิธีข่มขู่บีบบังคับโทษทรมาณตนเอง ที่เรียกว่าประพฤติพรตและบำเพ็ญตบะต่างๆ สรุปลักษณะวิธีสัมพันธ์กับเทพเจ้าเป็น ๒ อย่างคือ

๑. วิธีอ้อนวอนขอความช่วยเหลือ ด้วยการเซ่นสรวง สังเวชบูชายัญ ดังลูกอ้อนวอนขอต่อพ่อแม่ บางทีเลยไปเป็นดังประจบและแม่ติดสินบนต่อผู้มีอำนาจเหนือ

๒. วิธีบีบบังคับให้ทำตามความประสงค์ ด้วยการบำเพ็ญพรตทาตบะ ดังลูกที่ตอกชกหัวกัดทั้งตนเอง เรียกร้องเชิงบีบบังคับให้พ่อแม่หันมาใส่ใจความประสงค์ของตน

แต่จะเป็นวิธีใดก็ตาม ย่อมรวมลงในการมุ่งหวังผลประโยชน์แก่ตน ด้วยการพึงพาสิ่งภายนอกทั้งสิ้น เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นแล้ว ก็ได้สอนให้เลิกเสียทั้งสองวิธี และการเลิกวิธีปฏิบัติทั้งสองนี้แหละที่เป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้ ในการสอนให้เลิกวิธีปฏิบัติเหล่านี้ พระพุทธศาสนาสามารถแสดงเหตุผล ชี้ให้เห็นคุณโทษ และวางวิธีปฏิบัติที่สมควรให้ใหม่ด้วยการหวังพึ่งเทวดาย่อมมีผลในขอบเขตจำกัด หรือมีจุดติดตันอย่างเดียวกับที่กล่าวแล้วในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ คือ ในทางปัญญา เทวดาต่างๆ ไปก็ยังมีวิชา ไม่รู้สัจธรรม เช่นเดียวกับมนุษย์ดังเรื่องพระภิกษุรูปที่เหาะไปถามปัญหาแก่เทวดาจนแม้แต่พระพรหมก็ตอบไม่ได้ และเรื่องพระพุทธเจ้าทรมานพวกพรหมนามว่า “พกะ” ในพกสูตรเป็นต้น ส่วนในด้านจิตใจ เทวดาก็เหมือนกับมนุษย์ คือส่วนใหญ่เป็นปุถุชน ยังมีกิเลสมีเชื่อความทุกข์มากบ้างน้อยบ้าง ยังหม่นเวียนขึ้นๆ ลงๆ อยู่ในสังสารวัฏ ดังเช่นพระพรหมแม้จะมีคุณธรรมสูง แต่ก็ยังประมาณมาว่าตนอยู่เที่ยงแท้วันนิรันดร์^{๑๐} พระอินทร์ประมาณในทิพยสมบัติ^{๑๑} คนอื่นหวังพึ่งพระอินทร์ แต่พระอินทร์เองยังไม่หมดราคะ โทสะ โมหะ ยังมีความหวาดกลัวสะดุ้งหวั่นไหว^{๑๒}

การอ้อนวอนหวังพึ่งเทวดา นอกจากขัดกับความเพียรพยายามโดยหวังผลสำเร็จจากการกระทำขัดหลักพึ่งตนเองและความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดังได้กล่าวในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว ยังมีผลเสียที่ควรสังเกตอีกหลายอย่างเช่น

- ในเมื่อเทวดาเป็นปุถุชน การที่มนุษย์ไปเฝ้าประจบยกยอบนบนานต่างๆ ไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่จะประสบผลเสียเทวดาทั้งหลายก็จะพลอยเสียไปด้วย เพราะจะเกิดความหลงใหลมัวเมาใน

^{๑๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๘๖/๒๑๕.

^{๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๗/๔๖๘.

^{๑๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๖๔/๓๒๒.

คายกย่องสรรเสริญ ติดในลาภสักการะคือสิ่งเช่นสรวงสังเวและปรารถนาจะได้ให้มากยิ่งขึ้นๆ โดยนัยนี้ทั้งเทวดาและมนุษย์ต่างก็มาฝากใฝ่บุญวาสนอยู่กับการบนบานและการให้ผลตามบนบานละทั้งกิจหน้าที่ของตน หรือไม่ก็ปล่อยปละละเลยให้บกพร่องย่อหย่อน เป็นผู้ตกอยู่ในความประมาท แล้วทั้งมนุษย์และเทวดาก็พากันเสื่อมลงไปด้วยกัน

- เทวดาบางพวกเมื่อมีมาติดในลาภสักการะความยกย่องนับถือแล้ว ก็จะหาทางผูกมัดหมู่ชนไว้กับตน โดยหาทางทำให้คนต้องพึ่งเขาอยู่เรื่อยไป เพื่อผลนี้ เทวดาอาจใช้วิธีการต่างๆ เช่นล่อด้วยความสำเร็จสมปรารถนาเล็กๆ น้อยๆ เพื่อให้คนหวังผลมากยิ่งขึ้นและบนบานเช่นสรวงมากยิ่งขึ้น หรือแม้แต่แก้งทำให้คนต้องมาติดต่อขอผลลาตนเข้าสู่วงการ

- เมื่อเทวดาประเภทหวังลาภมาบุญวาสนอยู่มากเทวดาดีที่จะช่วยเหลือคนดีโดยไม่หวังผลประโยชน์ ก็จะพากันเบียดหนายหลบลี้ปลีกตัวออกไป คนที่ทำดี ก็ไม่มีใครจะคอยช่วยเหลือให้กำลังใจฝ่ายเทวดาใฝ่ลาภ ก็จะช่วยต่อเมื่อได้รับสิ่งบนหรืออย่างน้อยคำของร้องอ้อนวอน มนุษย์ก็เล่ห์รู้สีกกันมากขึ้นเหมือนว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วจึงจะได้ดี ก่อให้เกิดความสับสนระส่ำระสายในสังคมมนุษย์มากยิ่งขึ้น

- เมื่อเทวดาตั้งงามปลื้มตัวไปไม่เกี่ยวข้อง (ตามปกติธรรมเนียมของเทวดา ก็ไม่ต้องการมาเกี่ยวข้องกับบุญวาสนหรือแทรกแซงในกิจการของมนุษย์อยู่แล้ว)^{๑๓} ก็ยังเป็นโอกาสสำหรับเทวดาร้ายใฝ่ลาภจะแสวงหาผลประโยชน์ได้มากยิ่งขึ้น เช่น เมื่อมนุษย์อ้อนวอนเรียกร้องเจาจงต่อเทพบางท่านที่เขา นับถือ เทพใฝ่ลาภพวกนี้ก็จะลงมาสมรยอมรับสมอ้างหลอกมนุษย์ โดยมนุษย์ไม่อาจทราบเพราะเป็นเรื่องเหนือวิสัยของตน แล้วเทวดาสมรอยก็ทำเรื่องให้พวกมนุษย์หมกมุ่นมัวมากยิ่งขึ้นโดยนัยนี้

จะเห็นได้ว่า คนที่ได้รับความช่วยเหลือจากเทวดา ไม่จำเป็นต้องเป็นคนดี และคนดีก็ไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากเทวดา ที่เป็นเช่นนี้เพราะทั้งมนุษย์และเทวดาต่างก็เป็นปุถุชนและต่างก็ปฏิบัติผิด พากันทำให้ระบบต่างๆ ที่ตั้งงามในโลกคลาดเคลื่อนเสื่อมทรามลงไปข้อสังเกตเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้องนี้ ขอกล่าวถึงข้อสังเกตบางอย่างเพื่อจะได้มองเห็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไปชัดเจนขึ้น

ประการแรก เทวดาประกาศิตหรือกำหนดเหตุการณ์หรือบันดาลชะตากรรมแก่มนุษย์โดยเด็ดขาดแต่ฝ่ายเดียวไม่ได้ แม้ตามปกติจะถือกันว่า เทวดามีฤทธิ์มีอำนาจเหนือกว่ามนุษย์ แต่ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ถ้ามนุษย์ปรับปรุงตัวขึ้นมาเมื่อใด ก็สามารถเท่าเทียมหรือเหนือกว่าเทวดาได้และสิ่งที่จะกำหนดว่าใครจะเหนือใครก็อยู่ที่คุณธรรมและความเพียรพยายาม ดังมีเรื่องมาในชาดกกษัตริย์สองเมืองจะหาสงครามกัน ฝ่ายหนึ่งไปถามพระฤาษีมีฤทธิ์ ซึ่งติดต่อกับพระอินทร์ได้ ได้รับทราบคำสั่งของพระอินทร์ว่าฝ่ายตนจะชนะ จึงประมาทปล่อยเหล่าทหารสนุกสนานบันเทิง ส่วนกษัตริย์อีกฝ่ายหนึ่งทราบข่าวทนายว่าฝ่ายตนจะแพ้ ยิ่งตระเตรียมการให้แข็งแรงยิ่งขึ้น ครั้นถึงเวลารบจริง ฝ่ายหลังนี้ก็เอาชนะกองทัพกษัตริย์ฝ่ายที่มัวประมาทได้ พระอินทร์ถูกต่อว่าจึงกล่าวเทวดาออกมาว่า "ความบากบั่นพากเพียรของคนเทพทั้งหลายก็เกิดขึ้นไม่ได้"^{๑๔}

เทวดาที่อยู่ตามบ้านเรือนนั้นตามปกติมนุษย์ให้เกียรติและเอาใจมาก แต่ถ้ามองแง่หนึ่งแล้ว ก็เป็นผู้อาศัย ถ้าเจ้าบ้านมีคุณธรรมสูง เช่นเป็นอริยสาวก มีความมั่นใจในคุณธรรมของตนหรือ

^{๑๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/ ๓๐๖/๓๖๒

^{๑๔} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๕๐๕/๑๒๘; ชา.อ. (ไทย) ๔/๒๒๗-๒๓๔.

มั่นใจในธรรมตามหลักศรัทธาอย่างพระโสดาบัน เทวดาก็ต้องเคารพเชื่อฟัง อยู่ในบังคับบัญชา มิใช่เป็นผู้มีอำนาจบังคับเจ้าบ้าน ดังเช่น เทวดาผู้อยู่ ณ ชุมประตู่บ้านของอนาถบิณฑิกเศรษฐี (ท่านเจ้าบ้านไม่ได้สร้างที่อยู่ให้โดยเฉพาะ) เมื่อท่านเศรษฐียากจนลง ได้มาสั่งสอนให้เลิกถวายทาน ท่านเศรษฐีเห็นว่า เป็นคำแนะนำไม่ชอบธรรม ถึงกับไล่ออกจากบ้านทันที เทวดาหาที่อยู่ไม่ได้ ในที่สุดไปหาพระอินทร์ จะให้ช่วยพามาขอมาเศรษฐี ได้รับคำแนะนำวิธีที่จะขอมาโทษ เมื่อปฏิบัติตามนั้นแล้วจึงได้รับอนุญาตกลับเข้าอยู่ ณ ที่เดิมได้^{๑๕}

ประการที่สอง เมื่อคนถูกเทวดาให้โทษ จะถือเอาเป็นเกณฑ์ว่าเขาทำผิดหรือเป็นคนชั่วยังไม่ได้ เพราะคนดีถูกเทวดาร้ายกลั่นแกล้ง ก็มีไม่น้อย ดังเช่นเทวดาซึ่งอยู่ ณ ชุมประตู่ ของอนาถบิณฑิกเศรษฐีที่ได้กล่าวถึงแล้ว ท่านเรียกว่าเป็นเทวดามัจฉาภิภูมิจึงอ้างเทวดาอันธพาลบ้าง เทวดานั้นไม่พอใจว่า เมื่อพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกเสด็จมาบ้านเศรษฐีเขาจะต้องลงมาที่พื้นดิน ครั้นเศรษฐียากจนลง จึงได้โอกาสเข้ามาสั่งสอนเศรษฐี เพื่อยุให้เลิกเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า แต่ได้ผลตรงข้าม ดังกล่าวแล้ว เทวดาบางองค์แกล้งคนให้ระแวงกันเล่นเท่านั้นเอง^{๑๖} แม้แต่พวกเทวดาตามป่าเมื่อพระไปอยู่อาศัยเพื่อปฏิบัติธรรม บางพวกก็ไม่พอใจ เพราะคนดีมีคุณธรรมสูงกว่าตนเข้ามาอยู่ ทำให้พวกตนอึดอัดใจ ทำอะไรๆ ไม่สะดวก จึงหาทางแกล้งด้วยวิธีต่างๆ^{๑๗} ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้แก้ไขด้วยการแผ่เมตตา เอาความดีเข้าตอบ แต่ในกรณีที่พวกเทวดาไปแนะนำให้ทำอย่างนั้นอย่างนั้นหากพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม พุทธสาวกผู้รู้หลักย่อมมีความเข้มแข็งมั่นคงในจริยธรรมและจะไม่ยอมปฏิบัติตามคาของเทวดานั้นเป็นอันขาด ไม่ว่าเทวดาจะขู่หรือล่อด้วยรางวัลอย่างไรๆ^{๑๘}

ประการที่สาม เทวดาบางองค์มีพฤติกรรมทางร้าย ชอบทำตนเป็นปฏิปักษ์ขัดขวางความเจริญของมนุษย์ทั้งหลายอยู่เป็นประจำ เทวดาอย่างนั้นมนุษย์ไม่เพียงแต่มีควรอ่อนวอนขอร้องหรือหวังพึ่งเท่านั้น แต่ควรปราบหรือพิชิตให้ได้ทีเดียว และถ้าฝึกปรือความสามารถของตนให้ดีขึ้นมนุษย์ก็สามารถเอาชนะได้ด้วย ตัวอย่างสำคัญคือ "มาร" มารนี้เป็นเทพในสวรรค์ชั้นสูงสุดของระดับกามาวจร คือชั้นที่ ๖ ได้แก่ พรหมนิมิตตสวัตติ แต่ชอบขัดขวาง รังควาญผู้อื่นเมื่อเขาจะทำความดี เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อใครจะเปลื้องตนให้เป็นอิสระจากกาม ถือว่าผู้นั้นจะข้ามออกนอกเขตอำนาจของมาร^{๑๙} ก็เป็นอันจะต้องเผชิญหน้ากับมารทีเดียว มารมีฤทธิ์มีอิทธิพลยิ่งใหญ่มาก แม้แต่พระอินทร์ พอมารมาก็หนีไม่รอหน้า ไปหลบอยู่สุดขอบจักรวาล พระพรหมก็หลีกเลี่ยง^{๒๐} บางคราวมารก็ขึ้นไปรังควานถึงพรหมโลก ซึ่งเป็นชั้นรูปาวจรสูงกว่าระดับของตน^{๒๑} พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "บรรดาผู้ยิ่งใหญ่ มารเป็นเลิศ"^{๒๒} แม้

^{๑๕} ธ.อ. (ไทย) ๕/๑๐; ข.อ. (ไทย) ๑/๓๓๙.

^{๑๖} อง.อ. (ไทย) ๑/๒๘๔; ธ.อ. (ไทย) ๕/๔๗.

^{๑๗} สุตต.อ. (ไทย) ๑/๒๔๖

^{๑๘} ปีฬารวาสิติสสเถรวัตถุ, ธ.อ. (ไทย) ๘/๑๒๓.

^{๑๙} ม.อ. (ไทย) ๑/ ๔๕

^{๒๐} ข.อ. (ไทย) ๑/๑๑๓

^{๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๕๖/๕๙๗.

^{๒๒} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๕/๒๒.

มารจะมีอำนาจยิ่งใหญ่ถึงอย่างนี้ แต่มนุษย์ผู้ฝึกอบรมดีแล้วด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ก็พิชิตมารได้ด้วย
คุณธรรมของตนและมนุษย์ที่มีคุณธรรมสูงเช่นนี้ เทพเจ้าทั้งปวงตลอดถึงพรหมย่อมมอบให้^{๒๓}

เท่าที่กล่าวมาอย่างนี้ มิได้มุ่งหมายจะลบหลู่หรือชักชวนให้มีจิตกระด้างต่อเทวดาทั้งหลาย
แม้แต่น้อย เพียงแต่จะสร้างความเข้าใจเพื่อเตรียมวางจิตให้ถูกต้องสำหรับการดำเนินตามวิธีปฏิบัติที่
จะกล่าวต่อไป

๔.๑.๔ เข้าใจในหลักความสัมพันธ์เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา

อาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับฐานะของเทวดาและเหตุผลเกี่ยวกับโทษของการสัมพันธ์กับ
เทวดาด้วยท่าทีที่ผิดดังกล่าวนามพระพุทธศาสนาจึงสอนให้ละเลิกวิธีการแบบหวังพึ่งขอผลเสียทั้งหมด
ไม่ว่าจะเป็นการอ้อนวอนหรือการบีบบังคับก็ตาม แล้วชี้แนวทางใหม่ คือการวางท่าทีแห่งเมตตา มี
ไมตรีจิตอยู่ร่วมกันฉันมิตรเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์หรือเพื่อนร่วม
สังสารวัฏ และในฐานะที่โดยเฉลี่ยเป็นผู้มีคุณธรรมในระดับสูง พร้อมทั้งให้มิตาที่แห่งการไม่უნวายไม่
ก้าวก่ายแทรกแซงกัน โดยต่างก็เพียรพยายาม ทากิจของตนไปตามหน้าที่แห่งการไม่รบกวนและ
ไม่ชวนกันให้เสียเช่นนี้ ถ้าสังเกต ก็จะเป็นสิ่งปรากฏชัดเจนในประเพณีความสัมพันธ์แบบชาว
พุทธระหว่างมนุษย์กับเทวดา เพราะมีเรื่องราวเล่ากันมามากมายในคัมภีร์ต่างๆ เฉพาะอย่างยิ่งอรรถ
กถาชาดกและอรรถกถาธรรมบท ตามประเพณีนี้ เทวดาที่ช่วยเหลือมนุษย์ก็มีอยู่เหมือนกัน แต่
ลักษณะการช่วยเหลือ และเหตุที่จะช่วยเหลือต่างออกไปจากแบบก่อน คือเทวดาที่ช่วยเหลือมาช่วย
เองด้วยคุณธรรมคือความดีของเทวดาเอง มิใช่เพราะการเรียกร้องอ้อนวอนของมนุษย์ และเทวดาก็
มิได้เรียกร้องต้องการหรือการอ้อนวอนนั้น ทางฝ่ายมนุษย์ผู้ได้รับความช่วยเหลือก็ทำความดีไป
ตามปกติธรรมดาด้วยคุณธรรมและความสำนึกเหตุผลของเขาสอง มิได้คำนึงว่าจะมีใครมาช่วยเหลือ
หรือไม่ และมีได้เรียกร้องขอความช่วยเหลือใดๆ ส่วนตัวกลางคือเหตุให้มีการช่วยเหลือเกิดขึ้นก็คือ
ความดีหรือการทำความดีของมนุษย์ มิใช่การเรียกร้องอ้อนวอนหรืออามิสสินวนใดๆ เทวดาองค์เด่น
ที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ตามประเพณีนี้ได้แก่ท้าวสักกะที่เรียกกันว่า พระอินทร์ คดีการช่วยเหลือของ
พระอินทร์อย่างนี้ นับว่าเป็นวิวัฒนาการช่วงต่อที่เชื่อมจากคติแห่งเทวานุภาพของลัทธิศาสนาแบบเดิม
เข้าสู่คติแห่งกรรมของพระพุทธศาสนา แม้จะยังมีใช้เป็นตัวแท้บริสุทธิ์ตามหลักการของ
พระพุทธศาสนา แต่ก็ป็นคติที่วิวัฒน์เข้าสู่ความเป็นพุทธ ถึงขั้นที่ยอมรับเป็นพุทธได้

สาระสำคัญของคตินี้ก็คือ มนุษย์ที่ดียอมทำความดีไปตามเหตุผลสามัญของมนุษย์เองและ
ทำอย่างมั่นคงแน่วแน่เต็มสติปัญญาจนสุดความสามารถของตน ไม่คำนึงถึง ไม่รีรอ ไม่เรียกร้องความ
ช่วยเหลือจากเทวดาใดๆ เลย เทวดาที่ดียอมใส่ใจคอยดูแลช่วยเหลือมนุษย์ที่ดีด้วยคุณธรรมของเทวดา
เอง เมื่อมนุษย์ผู้ทำดีได้รับความเดือดร้อน หากเทวดายังมีความดีอยู่บ้าง เทวดาก็จะทนดูไม่ไหวต้องลง
มาช่วยเองพูดง่ายๆ ว่า มนุษย์ก็ทำดีโดยไม่คำนึงถึงการช่วยเหลือของเทวดาเทวดาก็ช่วยโดยไม่
คำนึงถึงการอ้อนวอนของมนุษย์ ถ้าใครยังห่วงยังหวังยังเยื่อใยในทางเทวานุภาพอยู่ ก็อาจจะท้อถอย

^{๒๓} พ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๖๐/๒๘๘

ต่อไปนีไ้พลบใจว่า "การเพียรพยายามทำดีเป็นหน้าที่ของมนุษย์ การช่วยเหลือคนทำดีเป็นหน้าที่ของสวรรค์ เราทำหน้าที่ของมนุษย์ให้ดีที่สุดแล้วกัน"^{๒๔}

ถ้ามนุษย์ไม่เพียรทำดี มัวแต่อ่อนวอนเทวดา และถ้าเทวดาไม่ใส่ใจช่วยคนทำดี มัวแต่รอการอ่อนวอนหรือคอยช่วยคนที่อ่อนวอน ก็คือเป็นผู้ทำผิดต่อหน้าที่ เมื่อมนุษย์และเทวดาต่างขาดคุณธรรม ปฏิบัติผิดหน้าที่ ก็จะประสบความหายนะไปด้วยกันตามกฎธรรมดาคือความทุกข์ทั้งมนุษย์และสวรรค์อยู่ด้วยกัน

สรุปได้ว่า ประโยชน์ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในชั้นเดิมท่านแบ่งประโยชน์เป็น ๒ ระดับคือ ประโยชน์ขั้นต้น เรียกว่า ทิฐธัมมิกัตถะแปลว่า ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ขั้นล้าลึก เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือเบื้องสูง ในกรณีดังกล่าวนี้ ปรมัตถะหรือประโยชน์สูงสุดก็รวมอยู่ในข้อที่ คือสัมปรายิกัตถะ คือเป็นส่วนยอดของประโยชน์ขั้นที่ ๒ นั้น ในชั้นหลังท่านประสงค์จะเน้นปรมัตถะให้เด่นชัดเป็นพิเศษจึงแยกออกมาเป็นอีกข้อหนึ่งต่างหาก และจัดประโยชน์หรือจุดหมายนั้นออกเป็น ๓ ชั้น เมื่อนำเอาสมบัติ ๓ ประการข้างต้นมาจัดเข้าในรูปของประโยชน์ ๓ ระดับ จึงมีความสอดคล้องกันทั้งโดยระดับและความหมาย

๔.๒ คุณค่าด้านปัจเจกบุคคล

การการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู ซึ่งชาวชุมชนโคกหัวภู ได้นำความเชื่อดังกล่าวมาปฏิบัติตามผ่านพิธีกรรมการการบวงสรวงเทวดา ไปประกอบเป็นอาชีพในการดำเนินชีวิต เพราะฉะนั้นเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ มาประกอบอาชีพ^{๒๕} และยังเป็นการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีภูมิปัญญาชาวบ้านและแนวความคิดของบรรพบุรุษได้เป็นอย่างดี ชาวชุมชนโคกหัวภู ให้ความสำคัญกับความเชื่อและพิธีกรรม ดังกล่าว โดยการสานต่อภูมิปัญญาชาวบ้าน มีการจัดสอนขั้นตอนในการเตรียมเครื่องบวงสรวง ประกอบบายศรี วัสดุ อุปกรณ์ ให้แก่ผู้ที่สนใจ ไม่ว่าจะเป็นประชาชน นักศึกษา เยาวชน นักเรียน โดยมีการนำเอาหลักธรรมเข้ามาช่วย เพื่อที่จะให้ผู้เรียนเกิดความสามัคคี ความเสียสละ ความเคารพ ความศรัทธา ความกตัญญู และไม่มีทิฐิมานะ^{๒๖} และมีความอดทนมากเลยทีเดียว

ในการประกอบอาชีพ หรือ หลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ ด้วย ทาน ศีล และภาวนา คือ การทำความเพียรพยายาม โดยมีหลักเกณฑ์ในการทำงานไม่ปรากฏเกณฑ์ที่ไม่ตายตัวสมมติว่าการนำไปต้องมาประดิษฐ์เป็นบายศรี ๓ ชั้น กับ ๕ ชั้นที่เป็นเครื่องประกอบในพิธีกรรมนั้น ก็จะต้องมีความแตกต่างของขนาดเป็นระยะเวลาในการกระทำที่ต่างกันออกไป จะต้องใช้ หลักของการเจริญ

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), เรื่องเหนือสามัญวิสัยอธิปัททริยเทวดา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สว จากัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕-๔๘.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางหนูพิศ เมยดง, ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอน้ำโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางเตชะ น้ำใส, ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอน้ำโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๘

ภาวนาเข้ามาช่วยในการประดิษฐ์งานนั้น^{๒๗} ส่วนการออกแบบอย่างไรจึงจะสวยงามและ ออกแบบอย่างไรคนจะมาใช้บริการ มีการพิจารณาทำอยู่เป็นประจำ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ปัญหาเหล่านี้ต้องใคร่ครวญอยู่ตลอดเวลาในขณะที่ผู้ประกอบการลงมือทำ เพื่อจะได้ให้ประสบผลสำเร็จ ในหน้าที่การงานต่อไป โดยมีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการทำงานของตนอย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๘} เพราะจะต้อง ใ้ความพยายาม ความอดทน วิริยะ ความสามัคคี ความศรัทธาในงานของตนเอง และจะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ในงานนั้นว่าจะทำอย่างไร หรือจำจะทำให้ผู้ที่มาว่าจ้างเกิดความประทับใจในงานประดิษฐ์บายศรี นั้น ก็จะต้องอาศัยหลักธรรมเข้ามาช่วยในการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี จากการทำงาน จะเห็นปัญหาของการทำงาน หรือในการบริหารที่ตนรับผิดชอบอย่างชัดเจน จึงจะสามารถปรับปรุงวิธีการทำงาน หรือวิธีการดำเนินงานของตนให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดี มีคุณภาพสูงได้^{๒๙}

ดังนั้นสรุปได้ว่า ผลจากการปฏิบัติตามความเชื่อการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู จะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นคน ชยัน มานะ อดทน จะต้องมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ด้านนามธรรม ให้เกิดความสุขทางใจ เมื่อได้ทำการบวงสรวงเทวดา ได้ให้ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าพิธีกรรมกับการสร้างทัศนคติในตนเอง ชาวชุมชนโคกหัวภูมีความรู้สึกต่อสภาพของตน ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์การสืบทอดพิธีกรรมการบวงสรวง ที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดมาแต่อดีต

๔.๓ คุณค่าด้านครอบครัว

เมื่อถึงวันที่ทำพิธีกรรมบวงสรวงเทวดา ชาวบ้านโคกหัวภูจะร่วมกันทำบุญเบิกบ้าน พร้อมทั้งมีพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดาประจำปีด้วย ทุกครัวเรือนจะจัดเตรียมอาหารหวานคาวเพื่อมาทำบุญเลี้ยงพระ นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์กลางหมู่บ้าน ๓ วันและในวันสุดท้ายเมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ทางศาสนาแล้ว ชาวบ้านก็จะพร้อมกันมาทำพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดา ทุกครัวเรือนจะจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้บวงสรวงเทวดารวมกัน จะพาลูกหลานเข้าร่วมในพิธีอย่างพร้อมเพรียง

หน้าที่ของครอบครัวให้ความสำคัญกับการทำหน้าที่ของครอบครัวหรือภาระงานที่ครอบครัวพึงปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกในครอบครัวเพื่อให้สมาชิกสามารถมีชีวิตหรือมีการเป็นอยู่ในสังคมได้ด้วยดี โดยการทำหน้าที่ที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยได้และการทำหน้าที่หรือการปฏิบัติการทำหน้าที่ของครอบครัวหมายถึง กระบวนการปฏิบัติหรือทำงานที่สำคัญซึ่งสมาชิกในครอบครัวต้องรับผิดชอบเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งเพื่อสมาชิกเองและเพื่อการประสานกับสมาชิกสมาชิกอื่นในครอบครัว และในขณะเดียวกันก็อาจหมายรวมถึง การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของครอบครัวด้วย อีกทั้งเป็นกระบวนการเพื่อดำรงไว้ ซึ่งสถานภาพหรือความอยู่รอดของความเป็นครอบครัวเอาไว้ให้ตลอดพัฒนาการของครอบครัวทุกครอบครัว จึงจำเป็นต้องมี การปฏิบัติ

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางกัณหา กันหาพฤกษ์, ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิพนธ์ จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางคำแปลง ใจหาญ, ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิพนธ์ จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายสมพงษ์ เมยดง, ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิพนธ์ จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๘

หน้าที่อันถือเป็นภาระรับผิดชอบสำคัญของสมาชิกในครอบครัว และเป็นคุณลักษณะที่ ต้องดำรงไว้ ทุกยุคทุกสมัยผลกระทบใดๆ ในครอบครัวย่อมเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อครอบครัวไม่อาจดำรงความ เข้มแข็งเอาไว้ได้^{๓๐} พิธีกรรมบวงสรวงเทวดา ช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อ ผู้อาวุโสมีความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ โดยเป็นผลเกิดจากการถ่ายทอดประเพณีพิธีกรรมบวงสรวงเทวดา

นายพุฒ กอบมาศ^{๓๑} กล่าวไว้ว่าคนรุ่นใหม่ได้รับการสืบทอดความเชื่อเรื่องพิธีกรรม บวงสรวงเทวดานี้จากพ่อแม่และผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน ลูกหลานในครอบครัวจะมีความอ่อนน้อมถ่อม ตนต่อผู้อาวุโส มีความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ คนรุ่นใหม่ทุกคนในหมู่บ้านก็ให้ความเคารพยำเกรงในสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์

เช่นเดียวกับคนรุ่นเก่าเหมือนกัน จะสังเกตเห็นได้จากเวลาคนรุ่นใหม่ คนหนุ่มคนสาวจะไปทำงานที่ ต่างถิ่นก็มักจะ ไปไหว้บอกกล่าวเทวดาและส่วนใหญ่ก็มักจะประสบความสำเร็จทำมาค้าขึ้นมีความ เจริญในหน้าที่การงาน หรือหากประสบปัญหาที่มักจะสามารรถแก้ไขปัญหาดังๆ ให้ลุล่วงโดยง่าย ความเชื่อในเทวดาจึงยังคงอยู่ในคนทุกรุ่นทุกวัย

พิธีกรรมการบวงสรวงเทวดาให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในครอบครัว เพราะเมื่อถึง เวลาที่จะมีพิธีกรรมบวงสรวงเทวดา ทุกคนภายในครอบครัวจะมาช่วยกันเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ อย่างพร้อมเพรียง เครื่องเซ่นไหว้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ในสมัยก่อนจะไม่มีหัวหมู จะใช้ไก่ต้ม แทนนั้น แต่ปัจจุบันมีชาวบ้านไปบนหัวหมูไว้ เลยเอาหัวหมูมาถวาย ทุกวันนี้จึงมีเครื่องเซ่นไหว้ตามที่ ชาวบ้านจัดเตรียมมา สามารถกล่าวได้ว่าชาวบ้านอยู่ดีมีสุขทำมาค้าขายได้ดี ดังนั้นจึงจัดเครื่องเซ่นไหว้ มามากขึ้นตามฐานะความเป็นอยู่นั่นเอง

สรุปคุณค่าพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดาด้านครอบครัว ได้แก่ ทำให้เกิดความสามัคคีใน ครอบครัว ทำให้เกิดการถ่ายทอดประเพณีการไหว้ผีบรรพบุรุษ ทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความ เคารพอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโสเคารพ และ ทำให้เกิดศุนย์รวมจิตใจและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจไว้ของครอบครัว

๔.๔ คุณค่าด้านสังคม

ความเชื่อเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ ความเชื่อก็คือความศรัทธาที่ยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นแกนสำคัญในการดำเนินชีวิตและความมั่นคงของสังคม พิธีกรรมการบูชาปู่ตาทำให้เกิดความ เชื่ออันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคลในชุมชน เกิดระเบียบทางสังคมขึ้น เกิดความแนวคิด เรื่องสังคมของจอห์น รอลส์ เป็นแนวคิดที่ถูกกำหนดโดย “ความเป็นธรรม” (Fairness) สถาบัน สังคมจะต้องปฏิบัติต่อสมาชิกทุกคนในสังคมที่เข้ามาให้ความร่วมมือด้วยความเป็นธรรม โดยไม่คำนึง ถึงเชื้อชาติ เพศสถานะ ศาสนา ชนชั้น โดยใช้หลักการแห่งการมีชีวิตที่ดีงาม และอื่นๆ

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายทองวัน คำสีโก, ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิพนธ์ จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายพุฒ กอบมาศ, ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิพนธ์ จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๘

จอห์น บอร์ดเลย์ รอลส์ (John Bordley Rawls) เน้นความสำคัญของ “การปรากฏต่อสาธารณะ” (Publicity) ในฐานะเป็นมิติหนึ่งของความเป็นธรรม ในสิ่งที่รอลส์เรียกว่า “สังคมที่มีการจัดระเบียบที่ดี” (a wellordered society) จะต้องมีการชดเชยหนึ่งที่ทำให้โครงสร้างพื้นฐานเป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางในสาธารณะ และการกำหนดความถูกต้องของหลักการดังกล่าวจะต้องเป็นการรับรู้และยอมรับในหมู่พลเมืองที่มีเหตุผลทุกคน ทั้งนี้ เนื่องจากว่า หลักการสำหรับโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้จะต้องเป็นสิ่งที่นำไปบังคับใช้ในสังคม พลเมืองทุกคนจึงควรลุกขึ้นมาตรวจสอบสาธารณะ (Publicscrutiny) เงื่อนไขของการปรากฏต่อสาธารณะจำเป็นต้องอาศัยหลักความยุติธรรมที่ไม่เป็นทั้ง สิ่งที่เข้าใจกันเฉพาะคนกลุ่มน้อยในสังคม และไม่เป็นทั้งอุดมคติจินยากที่จะเข้าใจ ด้วยว่า “ชีวิตทางการเมืองสาธารณะ ไม่จำเป็นต้องปกปิดซ่อนเร้นในสิ่งใดๆ”^{๓๒}

สามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน ทำให้สังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อนผลจากปฏิบัติตามความเชื่อ และการบวสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู พบว่า เห็นคุณค่าของพิธีกรรม มีภาพรวมโดยมีแนวคิดของชุมชนเข้ามาผสมผสานซึ่งมีการเรียนรู้เพื่อกระทำให้ถูกต้องตามที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดขึ้น มีการปรับใช้ เปลี่ยนแปลงได้ตามยุคตามสมัย การเปลี่ยนแปลงบางอย่างอาจใช้เวลานานกว่าจะปรากฏให้เห็นได้ บางอย่างไม่มี ปรากฏให้เห็นอีกต่อไปเพราะฉะนั้นสิ่งที่ปรากฏอยู่กับชุมชน คือ คุณค่าการบวสรวงเทวดาคือ คุณค่าในเชิงการเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อความหมายแห่งความดีงาม ที่เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับคนและชุมชน โดย องค์ประกอบของพิธีกรรมอันได้แก่ ผู้ร่วมพิธีกรรม วัสดุสิ่งของหรือเครื่องสังเวย เนื้อหาในบทบวสรวง เวลาและสถานที่ ล้วนแล้วแต่เป็นสัญลักษณ์ในการสื่อความหมายแห่งความดีงามสิ่งอันพึงประพฤติปฏิบัติของคนในชุมชนแทบทั้งสิ้นและโดยเนื้อหาของพิธีกรรมที่เป็น สารระร่วม คือไม่ว่าพิธีกรรมจะมีรูปแบบอย่างไร พิธีกรรมก็ยังให้คุณค่าสาระเหมือนกัน สาระร่วมที่พบจากการบวสรวงเทวดาที่ปรากฏในชุมชนโคกหัวภู ทั้งหมด มีคุณค่าเกิดต่อบุคคล อันได้แก่ ความเชื่อและความศรัทธาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ประจำองค์กายพหของ คน นอกจากนี้ยังมีในสัตว์ และสิ่งของที่มีคุณกับคน

ความเชื่อเรื่องเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องมงคลและอัปมงคล ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ความเชื่อเรื่องอำนาจคุณพระรัตนตรัย ความเชื่อเรื่องบุญกรรม และความเชื่อ การให้กำลังใจ หรือ การบำรุงขวัญ เพื่อให้เกิดความสบายใจเห็นคุณค่าของ คน สัตว์และสิ่งของ ที่มีบุญคุณกับตนและชุมชน เกิดความกตัญญูกตเวที ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ มีความโอ้อวดมารีเอื่อเพื่อแผ้วแผ้ว มีน้ำใจงาม เป็นผลให้เกิดความสามัคคีในการสร้างพลังขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนต่อไป^{๓๓} และเมื่อรูปแบบของพิธีกรรมเปลี่ยนไป ก็จะมีการประยุกต์สาระเกิดเป็นคุณค่าที่สอดคล้องกับประเภท และสภาพการณ์นั้น ๆ เป็นสาระที่เฉพาะเจาะจงในแต่ละประเภทของการบวสรวง เป็นความรู้ที่ประยุกต์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์และรูปแบบของการบวสรวง เช่น ความรู้ เรื่องการเกิด การคลอด การบวช การครองเรือน การสร้างบ้าน การรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยวิธีแบบชาวบ้าน และ

^{๓๒} จอห์น บอร์ดเลย์ รอลส์ (John Bordley Rawls), อ้างจากรองศาสตราจารย์ ดร.กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, เอกสารคำสอนวิชา สค.๓๑๓ หลักและวิธีการสังคมสงเคราะห์ ๓ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภาค ๑/๒๕๕๓ หน้า ๖.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายนายเพิ่ม ชัยเนตร, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๘

การประกอบอาชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพหลักของชาวชุมชนโคกหัวภู ก่อให้เกิดคุณค่าต่อชุมชน^{๓๔} ซึ่งประกอบไปด้วย คุณค่าในฐานะที่ทำหน้าที่ควบคุมรักษาแบบแผนทางสังคมของชุมชน คุณค่าในฐานะที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม และคุณค่าในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน

สรุปได้ว่า พิธีกรรมการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู ยังคงมีความจำเป็นในสภาพสังคมปัจจุบันเนื่องจากเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่อิงด้วยหลักธรรมะ ในพิธีก็ยังมีศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สอดแทรก เช่น การประดิษฐ์บายศรี พิธีกรรมการบวงสรวง จึงไม่ควรเปลี่ยนแปลง เพราะว่าการประกอบพิธีกรรม ล้วนเป็นการแสดงออกถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในสังคม หรือชุมชน การประกอบพิธีกรรมนี้ยังเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านได้เป็นอย่างดี มีการนำมาประยุกต์ใช้ในเกิดความสวยงามด้านคุณธรรม ปรากฏออกมาเป็นพฤติกรรมที่งดงาม ถือเป็นลักษณะของการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู

๔.๕ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

คุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู มีผลต่อการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลให้ดำเนินชีวิตไปตามฮึดครองประเพณีหรือวิถีชีวิตที่งดงามของชุมชนอีสาน ทำให้บุคคลมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีที่พึ่งพิงทางใจให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย อุ่นใจ และทำให้บุคคลเกิดการยับยั้งชั่งใจในการประพฤติผิดจากฮึดครองประเพณีของชุมชนเพราะเกิดความยำเกรงในอำนาจของการบวงสรวงเทวดายังทำให้เกิดความสามัคคีในครอบครัว เกิดการถ่ายทอดประเพณีการไหว้ผีบรรพบุรุษ ช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโส เคารพเชื่อผู้ใหญ่ นอกจากนี้ พิธีกรรมการบวงสรวงเทวดา ยังทำให้เกิดระเบียบทางสังคม เกิดความสามัคคีในสังคม มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน เกิดความพร้อมเพรียงกันเป็นหมู่คณะ ทำให้สังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อนด้วย ซึ่งผลที่เกิดขึ้นทั้งหลายประการนี้สามารถกล่าวได้ว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นโดยตรงที่ทำให้เกิดความเชื่ออันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคล

ส่วนคุณค่าที่เกิดขึ้นทางด้านเศรษฐกิจนั้น กล่าวไว้ว่า ผลต่อทางเศรษฐกิจเป็นผลทางจิตใจ ทำให้คนเกิด กำลังใจในการทำงาน ในการค้าขาย เพราะมักจะขอให้ปู่ตาช่วยให้ทุกอย่างราบรื่นสะดวก พอมีกำลังใจก็เลยเกิดความขยัน อดทนมากขึ้น จึงเป็นผลทางอ้อมที่ทำให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจ^{๓๕} และการบวงสรวงเทวดาทำให้คนมีกำลังใจมีความเชื่อมั่นในอำนาจเทวดาว่าจะมาช่วยตนตามที่ตนขอไว้ จึงเป็นผลทำให้คนที่ไปบวงสรวงเทวดามีความเชื่อมั่นในกิจการงานต่างๆ มากขึ้น ผลที่ตามมาคือค้าขายดีขึ้นนั่นเองนอกจากนี้ทุกครั้งที่มีการบวงสรวงเทวดาโดยเฉพาะการบวงสรวงเทวดา

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายนายเพิ่ม ชัยเนตร, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางหมื่น พิมเสน, ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๘

ใหญ่ประจำปีนั้น ร้านค้าต่างๆ ในหมู่บ้านค้าขายจำหน่ายสินค้าได้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นร้านขายอาหารขายของชำ หรือร้านขายรูปเทียนเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ เศรษฐกิจของชุมชนก็ดีขึ้นได้จากเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีการบวงสรวงเทวดาของหมู่บ้านโคกหัวภู นั้นเอง

การบวงสรวงเทวดาเป็นผลทางอ้อมที่เกิดขึ้นทางด้านเศรษฐกิจ เพราะการบวงสรวงเทวดา เป็นการเลี้ยงเพื่อขอพรก่อนการลงเพาะปลูก ซึ่งชาวบ้านจะมารวมกันจัดแต่งเครื่องบวงสรวงเทวดาของแต่ละครอบครัวมาเลี้ยงรวมพร้อมกันทั้งหมดซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้มีผลทางจิตใจมากกว่าทางเศรษฐกิจโดยตรง

สรุปคุณค่าพิธีกรรมการบูชาปู่ตาในด้านเศรษฐกิจ ทำให้เศรษฐกิจเกิดการอยู่ดีกินดีเพราะบุคคลมีกำลังใจในการดำรงชีวิต ทำให้เศรษฐกิจเพราะบุคคลขยันขันแข็งในการทำกิจการงานต่างๆ ทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน เพราะสังคมเป็นไปในทิศทางเดียวกันจึงเกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน

๔.๖ คุณค่าด้านพระพุทธศาสนา

คติความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ในการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภูมีความสอดคล้องกับคติทางพระพุทธศาสนา ตามลักษณะของพิธีกรรมบ้าง ลักษณะของคติความเชื่อบ้าง ดังคำประพันธ์ของพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า “เมื่อศีลธรรมเป็นไปอย่างแพร่หลายทุกหวัระแห่ง เราก็ไปเรียกว่าวัฒนธรรม บ้างชนบทรรมนิยมประเพณีบ้าง วัฒนธรรมและชนบทรรมนิยมประเพณีนั้น เป็นศีลธรรมด้วย ในฐานะที่เป็นเหตุแห่งความสงบก็มี ในฐานะที่เป็นผลคือความสงบก็มี จึงเห็นได้ว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม จึงถือว่าศีลธรรม เป็นสิ่งที่มีคุณค่า หรือมีค่านิยมของทุกสิ่งทุกอย่าง ในบรรดากิจกรรม ที่มนุษย์จะพึงกระทำในโลกนี้”^{๓๖}

เมื่อจำแนกประเภทและขยายความแล้ว คติทางพระพุทธศาสนาที่มีความสอดคล้องกับการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภูมีหลักการเบื้องต้นที่ต้องทำความเข้าใจก่อน คือ ระเบียบแบบแผนและพฤติกรรมการแสดงออกในสถานการณ์ต่าง ๆ ของพุทธศาสนิกชน ที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมานั้น อาศัยหลักความเชื่อตามคติทางพระพุทธศาสนา มี ๗ อย่าง ดังนี้

๑) การอุทิศส่วนบุญตามคติทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น ด้วยเจตนาเป็นเหตุให้บุญเจริญเพิ่มพูนขึ้น^{๓๗} ซึ่งเกิดขึ้นจากการบริจาคทาน มีไทยธรรมที่เป็นเครื่องมือ หรือเป็นอุปกรณ์สำหรับการทำบุญ และอุทิศส่วนบุญ^{๓๘}

๒) การบูชาตามคติทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การแสดงความนับถือแก่ มารดาบิดา บุตร ภรรยา ทาสกรรมกร เพื่อนชาวนา เพื่อนร่วมงาน เทวดา สมณพราหมณ์ เพื่อแสดงความเคารพ

^{๓๖} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), การกลับมาแห่งศีลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๑), หน้า ๗๖.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายทองวัน คำสีโก, ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอน้ำโพธิ์ จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายพุ่ม กอบมาศ, ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอน้ำโพธิ์ จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๘

เทิดทูนเชิดชูคุณความดีและยกย่องให้ปรากฏ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของวงศ์ตระกูล ตลอดถึงสังคม และประเทศชาติ^{๓๙}

๓) กตัญญูกตเวทีตามคติทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ความกตัญญูกตเวทีต่อบุคคล ผู้มีคุณความดี หรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัวอย่างหนึ่ง^{๔๐} ความกตัญญูกตเวทีต่อบุคคล ผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์^{๔๑} หรือมีคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม เช่นที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธเจ้า โดยฐานที่ได้ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชน ให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาณธรรม เป็นต้น อย่างหนึ่ง^{๔๒}

๔) สังคหัตถ์ตามคติทางพระพุทธศาสนา หมายถึง เรื่องที่จะสงเคราะห์กัน คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ หลักการสงเคราะห์ คือช่วยเหลือกันยึดเหนี่ยวใจกันไว้^{๔๓} และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลกคือสังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ ดุจสลักยัตถ์รถที่กำลังแล่นไปให้คงเป็นรถและวิ่งแล่นไปได้ มี ๔ อย่าง คือ

๑) ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน

๒) ปิยวาจา พูดจาน่ารัก นานิยมนับถือ

๓) อตถจริยา บาเพ็ญประโยชน์

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตัวให้เข้ากันได้ เช่น ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เป็นต้น^{๔๔}

๕) กรรมและการเกิดใหม่ตามคติทางพระพุทธศาสนา กรรม แปลตามศัพท์ว่า การงาน หรือการกระทำแต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจาเพาะลงไป คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรม ในความหมายทางธรรม^{๔๕}

ส่วนการเกิดใหม่นั้น เป็นหลักความจริงที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นคนสัตว์หรือสิ่งของเป็นรูปธรรม หรือนามธรรม เป็นวัตถุ หรือเป็นเรื่องจิตใจ ไม่ว่าชีวิตหรือโลกที่แวดล้อมอยู่ก็ตาม ทั้งหมดล้วนเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยเป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์ธรรมดา ที่ว่านั่นมองด้วยสายตาของมนุษย์เรียกว่า กฎธรรมชาติ เรียกในภาษาบาลีว่านิยาม แปลว่า กำหนดอันแน่นอน

^{๓๙} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๕-๑๐๗.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นางหมูน พิมเสน, ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๔๑} สัมภาษณ์ นางบุตสะดี สีใส, ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นางบัวทอง แท่นหิน, ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๒.

^{๔๕} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม, พิมพ์เฉพาะบทครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕.

แนวทางที่แน่นอนหรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอน เพราะปรากฏให้เห็นว่า เมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างนั้นแล้วก็จะมีความเป็นไปอย่างนั้นแน่นอน”^{๔๖}

๖) **ความไม่ประมาทตามคติทางพระพุทธศาสนา** หมายถึง ความกระตือรือร้น ไม่เฉื่อยชา มีสติ^{๔๗} ไม่ปล่อยปละละเลย ไม่พลาดโอกาส โดยเฉพาะความมีจิตสำนึกตระหนักในความเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้เห็นคุณค่าของกาลเวลาและรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ตลอดจนทำงานและพัฒนาชีวิตแข่งกับเวลา^{๔๘}

๗) **คุณค่าทางจริยธรรมตามคติทางพระพุทธศาสนา** หมายถึง การดำเนินชีวิตหรือเป็นอยู่ ทั้งระดับศีลที่เราเรียกกันว่า ศีลธรรม ทั้งระดับจิตใจ คุณธรรมภายในหรือคุณภาพจิต^{๔๙} สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่มีสมาธิเป็นแกนกลางและทั้งระดับปัญญา ความคิดเหตุผล ความรู้เท่าทันความจริง เป็นการดำเนินชีวิตหรือครองชีวิตอย่างถูกต้องทำให้มนุษย์เป็นอิสระ มีจิตใจไร้ทุกข์อย่างแท้จริง ท่านเรียกว่าเป็นพรหมจริย แปลว่า การครองชีวิตอย่างประเสริฐหรือชีวิตประเสริฐ^{๕๐}

สำหรับความเกี่ยวข้องระหว่างพิธีกรรมกับการดำรงชีวิต และรวมถึงความเชื่อทางศาสนาของมนุษย์นั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งเราจะพบว่าในทุกศาสนานั้นมุ่งที่จะสอนให้ศาสนิก ได้รู้ถึงคุณค่าของประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อให้ผู้ที่เคารพศรัทธาได้เห็นถึงพิธีกรรมว่า เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางศาสนา^{๕๑} แม้พระพุทธศาสนาก็มีนัยเช่นนั้นโดยได้มีนักวิชาการท่านหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้อาไว้ว่า “วงจรชีวิตของแต่ละบุคคลก็ดี ในวงจรเวลาหรือฤดูกาลของสังคมหรือชุมชนก็ล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด ถ้าไม่เป็นเรื่องของศาสนาหรือสืบเนื่องจากพระพุทธศาสนาโดยตรง ก็ต้องมีกิจกรรมตามคติความเชื่อหรือแนวปฏิบัติในพระพุทธศาสนาแทรกอยู่ด้วยสำหรับวงจรชีวิตของบุคคล เช่น ตั้งชื่อ โกนผมไฟ บวชแต่งงาน ทำบุญอายุ พิธีศพ เป็นต้น ซึ่งไม่ว่าจะจดย่อยละเอียดถี่ถ้วนกว่านี้ หรือตัดออกบ้างให้น้อยกว่านี้ เหลือเฉพาะที่สำคัญหรือจำเป็น ก็พูดรวมๆ ได้ว่าตั้งแต่เกิดจนตายล้วนจัดให้เนื่องด้วยคติในพระพุทธศาสนา ส่วนในวงจรกาลเวลาของสังคมและชุมชนก็มีการประเพณี และเทศกาลประจำปี ทั้งที่เป็นเรื่องทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เช่นมาฆบูชา วิสาขบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา กลี้น เป็นต้น และที่จัดให้

^{๔๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๒

^{๔๗} สัมภาษณ์ นางเนาว์ เมยตง, ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิพนธ์ จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๓๘.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นางบุญชู สิงห์วร, ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิพนธ์ จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓). หน้า ๑๓-๑๔.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายลอง คำเมืองคุณ, ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิพนธ์ จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๘

เข้าในคติของพระพุทธศาสนาเช่น ตรุษ สงกรานต์ สารท ลอยกระทง^{๕๒} เป็นต้น ตลอดจนงานสังเวชนียสถานประจำปีของวัดต่างๆ

ด้วยเหตุนี้ ในท้องถิ่นทั้งหลายทั่วสังคมไทยฤดูกาลจึงผ่านเวียนไปโดยไม่ว่างเว้นจากงานพิธีทางพระพุทธศาสนาจนชีวิตและสังคมไทยผูกพันแนบสนิทเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระพุทธศาสนา เทศกาล งานประเพณีและพิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากเป็นเครื่องผูกพันและร้อยประสานรวมใจประชาชนทั่วทั้งถิ่นและทั้งสังคมให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวมีความสามัคคีกันแล้ว กิจกรรมบุญกุศลในโอกาสเหล่านี้ล้วนโน้มน้อมไปในทางการให้การบริจาคสละและสละคลายความยึดติด จึงเป็นเครื่องกล่อมเกล่าจิตใจและฝึกนิสัยของคนไทย ให้มีอริยาศัยกว้างขวางแผ่แผ่ไม่มีตรีและน้ำใจ”^{๕๓}

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความสอดคล้องกับการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู กล่าวคือ พิธีกรวดน้ำและการเรียกเทวดาให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ สอดคล้องกับเรื่องการอุทิศส่วนบุญตามคติทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องการนำดอกไม้ ของหอม อาหาร ทรัพย์สินเงินทอง หรือของมีค่ามามอบให้ผู้มีพระคุณ สอดคล้องกับหลักการบูชาทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องการบูชาวัตถุ เช่น การบูชาพระพุทธรูป การเซ่นไหว้ศาลปู่ตา ศาลพระภูมิ การบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภูสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องวัตถุที่ควรบูชาตามคติทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมบูชาสักการะบรรพบุรุษ และพระรัตนตรัย สอดคล้องกับหลักการบูชาสังเวชนียสถาน ตามคติทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องการปลุกฝังความกตัญญูตามคติของพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่อง การเซ่นไหว้ด้วยวัตถุสิ่งของการถวายทานแก่สมณพราหมณ์

ดังนั้นสรุปได้ว่า ในการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภูสอดคล้องกับหลักการบริจาคทานตามคติของพระพุทธศาสนา การให้พรของผู้อาวุโส การให้พรของเทวดาอารักษ์ ตลอดจนการแสดงธรรมเทศนาของพระสงฆ์ในการบวงสรวงเทวดา สอดคล้องกับหลัก ปิยวาจาตามคติของพระพุทธศาสนา พิธีแห่ เครื่องเซ่นไหว้ ถวายทานแก่พระสงฆ์ และการรวมญาติเพื่อพบปะในการบวงสรวงเทวดาสอดคล้องกับหลักอสังขารตามคติของพระพุทธศาสนา ความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยและบทบาทของพระสงฆ์ ต่อการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตน ในการบวงสรวงเทวดานั้น สอดคล้องกับหลักสมานัตตตามคติของพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผลบุญผลบาปที่มีผลต่อชีวิตหลังความตายในพิธีกรรมในการบวงสรวงเทวดานั้นสอดคล้องกับหลักกรรมและการเกิดใหม่ตามคติทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องการเซ่นไหว้เพื่อขอความคุ้มครองและป้องกันอันตรายจากเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คุณค่าทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภูมีความสัมพันธ์กันในลักษณะความเชื่อที่สอดคล้องกันบ้าง คุณค่าความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายทองวัน วังสีโก, ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗-๑๘.

๔.๗ สรุป

ประโยชน์ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในชั้นเดิมท่านแบ่งประโยชน์เป็น ๒ ระดับคือ ประโยชน์ขั้นต้น เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะแปลว่า ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ขั้นล้าลึก เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือเบื้องสูง ในกรณีดังกล่าวนี้ ปรมัตถะหรือประโยชน์สูงสุดก็รวมอยู่ในข้อที่ คือ สัมปรายิกัตถะ คือเป็นส่วนยอดของประโยชน์ชั้นที่ ๒ นั้น ในชั้นหลังท่านประสงค์จะเน้นปรมัตถะให้เด่นชัดเป็นพิเศษจึงแยกออกมาเป็นอีกข้อหนึ่งต่างหาก และจัดประโยชน์หรือจุดหมายนั้นออกเป็น ๓ ชั้น เมื่อนำเอาสมบัติ ๓ ประการข้างต้นมาจัดเข้าในรูปของประโยชน์ ๓ ระดับ จึงมีความสอดคล้องกันทั้งโดยระดับและความหมาย

คุณค่าการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู โดยการเชื่อมโยงกับภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนก่อให้เกิดความเข้าใจ ความมั่นใจ ความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิ จะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองใจเชิงบวก และเมื่อชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคมของชุมชนก่อให้เกิดความเชื่อมั่น การยอมรับ การปรับตัวต่อพฤติกรรมภายในชุมชนได้ เกิดความรู้สึกพึงพอใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของ ชุมชนส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนมากรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาชุมชนพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดาเป็นเครื่องมือที่คนในชุมชน มีการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ถูกต้องสร้างสรรค์และสอดคล้องกัน ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับคน และคนสร้างทัศนคติต่อตนเอง พร้อมกันกับความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนซึ่งเป็นการสร้างพลังชุมชน ในการพัฒนาให้เกิดดุลยภาพโดยใช้ปัญญาเป็นตัวเชื่อมต่อไปในปัจจุบัน

เนื้อหาทั้งหมดในบทนี้ผลการศึกษาวิจัย พบว่า การบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภูนับถือพระพุทธศาสนาผสมกับความเชื่อดั้งเดิม คุณค่าของการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ผลจากการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดา สามารถแยกได้เป็น ๒ ประเด็นดังที่กล่าวมาแล้วคือ ในระดับปัจเจกชน และ ในระดับชุมชน ซึ่งทั้งของประเด็นดังกล่าว เป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในประยุกต์ใช้ในพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดา ได้เป็นอย่างดี นี่ก็ถือได้ว่าชาวชุมชนโคกหัวภู ยังให้ความสำคัญของพิธีกรรมต่าง ๆ โดยยึดเอาหลักการแนวคิดของบรรพบุรุษมาใช้ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ชาวชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ยังคงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีของตนเองได้เป็นอย่างดี